

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.31>

АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ ТА РЕЗЕРВІСТІВ: ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Пилип'юк О.М.,

*аспірант кафедри публічного та приватного права,**Університет митної справи та фінансів*

ORCID: 0009-0005-4356-3473

Пилип'юк О.М. Адміністративне затримання військовозобов'язаних та резервістів: проблематика правового регулювання.

Стаття присвячена проблематиці правового регулювання питань адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів, а також концептуальним напрямам його вдосконалення. Актуальність дослідження пов'язана, головним чином, із тим, що запроваджені законодавством України правила оповіщення військовозобов'язаних та резервістів, їх адміністративного затримання та доставлення до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки не узгоджуються ані з конституційними, ані з конвенційними положеннями про право на свободу та особисту недоторканність. Методи дослідження включають, зокрема, формально-юридичний метод, методи аналізу й порівняння та інші методи наукового пізнання. Прогалиною у правовому регулюванні питань адміністративного затримання є визначення правових наслідків закінчення його максимального строку, а також інших порушень порядку адміністративного затримання, за винятком відшкодування шкоди, яка була заподіяна внаслідок цього. Цей недолік особливо несприятливо позначається на рівні захищеності прав військовозобов'язаних та резервістів, які були піддані адміністративному затриманню. Концептуальні напрями поліпшення якості правового регулювання адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів включає, насамперед, закріплення особливостей його підстав та процедури на рівні підзаконних нормативно-правових актів, належне забезпечення затриманим військовозобов'язаним та резервістам можливості для реалізації їх права на правову допомогу та на оскарження їх адміністративного затримання. Крім того, мають бути визначені правові наслідки закінчення максимального строку адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів, а також інших порушень порядку адміністративного затримання. Цими наслідками має бути негайне звільнення військовозобов'язаних та резервістів з приміщень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, що додатково стимулюватиме їх керівників до своєчасного вирішення питання про наявність підстав для призову військовозобов'язаних та резервістів на військову службу під час мобілізації та реалізації відповідного рішення.

Ключові слова: адміністративне затримання, адміністративне затримання та доставлення військовозобов'язаних та резервістів до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, військовозобов'язаний, призов на військову службу під час мобілізації, ухилення від призову.

Pylypiuk O.M. Administrative detention of conscripts and reservists: problematic matters of legal framework.

The article is dedicated to problematic matters of legal framework for administrative detention of conscripts and reservists, as well as to general directions of its improvement. The relevance of the study stems from the fact that the legislative rules for calling-up conscripts and reservists, their administrative detention and delivery to recruitment centers are not consistent with either the constitutional or the international standards relating to the right to liberty and personal integrity. The research methods include, in particular, the formal legal method, methods of analysis and comparison, etc. A gap in the legal framework for administrative detention is the determination of legal consequences of expiration of its maximum term, as well as of other violations of the procedure for administrative detention. This deficiency has a particularly adverse effect on the level of protection of the rights of conscripts and reservists who have been subjected to administrative detention. Conceptual areas for improving the quality of legal regulation of administrative detention of conscripts and reservists include, among other solutions, consolidating the specifics of its grounds and procedure at the level of subordinate regulatory legal acts, properly ensuring that detained conscripts and reservists have the opportunity to exercise their right to legal assistance and to appeal their administrative detention. In addition, the

legal consequences of the expiration of the maximum term of administrative detention of conscripts and reservists, as well as other violations of the procedure for administrative detention, should be determined. These consequences should include the immediate release of conscripts and reservists from the premises of territorial recruitment and social support centers, which will additionally stimulate their leaders to promptly resolve the issue of whether there are grounds for conscripts and reservists to be called up for military service during mobilization and the implementation of the relevant decision.

Key words: administrative detention, administrative detention and delivery of conscripts and reservists to territorial recruitment and social support centers, conscript, conscription during mobilization, draft evasion.

Постановка проблеми. Забезпечення виконання військовозобов'язаними та резервістами їх військового обов'язку шляхом призову їх на військову службу під час мобілізації тією чи іншою мірою потребує вжиття щодо них спеціальних заходів впливу, які пов'язані зі втручанням у їх право на свободу та особисту недоторканність. Це конституційне право не може бути обмежене в умовах воєнного стану та має забезпечуватись повним комплексом його конституційних гарантій. Більше того, повага до права на свободу та особисту недоторканність є основою міжнародно-правових зобов'язань України за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, від яких можна відступити під час війни, але все ж конвенційні гарантії цього права мають дотримуватись повною мірою під час проведення мобілізаційних заходів у мирний час. Водночас, запроваджені законодавством України правила оповіщення військовозобов'язаних та резервістів, їх адміністративного затримання та доставлення до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки не узгоджуються ані з конституційними, ані з конвенційними положеннями про право на свободу та особисту недоторканність. Більше того, реалії дотримання навіть цих правил поліцейськими та представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки однозначно показують необхідність належного унормування способів примусового забезпечення виконання військовозобов'язаними та резервістами їх військового обов'язку.

Метою дослідження є окреслення проблематики правового регулювання питань адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів, а також запропонувати концептуальні напрями його вдосконалення

Стан опрацювання проблематики. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність як діяльність, що спрямована на створення необхідних умов для повної та безперешкодної реалізації цього права [1, с. 92-93] широко досліджується науковою спільнотою у контексті примусових заходів призову на військову службу під час мобілізації. Справедливо підкреслюється те, що інструмент мобілізації має двозначний характер, якщо розглядати його з точки зору захисту прав людини. Хоча мобілізація є ефективним механізмом захисту держави від агресора, необхідно враховувати права громадян, які підлягають призову. Зважаючи на це, вказується на необхідність розробки концепції призову на військову службу під час мобілізації на особливий період з дотриманням балансу між інтересами держави та людини [2, с. 132]. Конттури цієї концепції окреслюють, зокрема, Д.Ю. Іщенко та Ю. В. Іщенко [3], О.С. Щиголь та М. Г. Величко [4], за результатами дослідження правового регулювання підстав та процедур адміністративного затримання та доставлення до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки військовозобов'язаних та резервістів. Насамперед, підкреслюється необхідність неухильного дотримання поліцейськими процедурних гарантій прав затриманих осіб, що передбачені законодавством України про адміністративні правопорушення [5, с. 26]. Разом з тим, незважаючи на значний внесок дослідників питань примусового забезпечення виконання військовозобов'язаними та резервістами їх військового обов'язку стан наукового опрацювання цієї проблематики потребує подальшого поліпшення.

Виклад основного матеріалу. За змістом положень ч. 5 ст. 24 та ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» на органи та підрозділи, що входять до системи поліції, покладені додаткові повноваження за зверненням територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки:

1) вимагати у період дії воєнного стану та/або під час мобілізації (крім цільової) в особи чоловічої статі віком від 18 до 60 років пред'явлення нею військово-облікового документа разом з документом, що посвідчує особу, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах;

2) брати участь у здійсненні заходів щодо оповіщення військовозобов'язаних та резервістів спільно з представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки;

3) здійснювати адміністративне затримання та доставлення до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки призовників, військовозобов'язаних та резервістів, які вчинили адміністративні правопорушення, передбачені статтями 210 (порушення правил військового

обліку), 210-1 (порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію) Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП України) [6; 7].

При цьому, доставлення порушника, у тому числі до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, за законодавством України про адміністративні правопорушення допускається виключно з метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим (ч. 1 ст. 259 КпАП України). Водночас, протокол не складається у разі вчинення в особливий період адміністративних правопорушень, передбачених статтями 210, 210-1 КпАП України, розгляд яких віднесено до компетенції територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ч. 1 ст. 258 КпАП України) [6].

Для порівняння, адміністративне затримання може бути спрямоване на виконання одного або декількох із завдань заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, які мають загальний характер для адміністративного затримання як одного з цих заходів. У положеннях ч. 1 ст. 260 КпАП України вказується на те, що заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення вживаються, коли вичерпано інші заходи впливу, з метою:

- припинення адміністративних правопорушень;
- встановлення особи;
- складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим;
- забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ;
- виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення [6].

На конкретизацію цих підстав адміністративного затримання спрямовані положення пунктів 15 та 54 Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 (далі – Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації), згідно з якими керівники районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки вживають заходів разом з представниками територіальних органів (підрозділів) поліції до адміністративного затримання та доставляння до районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки осіб, які відмовляються від отримання повісток або порушили правила військового обліку. Зокрема, у разі встановлення, що громадянин порушує правила військового обліку старший групи оповіщення пропонує резервісту або військовозобов'язаному прослідкувати до районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки. У разі відмови прослідкувати до районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки поліцейський, який входить до складу групи оповіщення, проводить адміністративне затримання та доставлення громадянина до такого центру [8].

Поруч зі спрямованості на виконання одного з цих завдань, адміністративне затримання має супроводжуватись реалізацією низки процедурних гарантій, серед яких:

- 1) складення протоколу, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання (ч. 1 ст. 261 КпАП України);
- 2) негайне повідомлення про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення її родичів та на прохання особи – також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган (ч. 2 ст. 261 КпАП України);
- 3) інформування про кожний випадок адміністративного затримання центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (ч. 3 ст. 261 КпАП України);
- 4) максимальний строк адміністративного затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, тривалістю 3 години (ч. 1 ст. 263 КпАП України) [6].

Осмысливши вищевикладені законодавчі положення та звернувшись до напрацювань дослідників відповідної тематики, передусім, зауважимо, що у науковій думці панує консенсус щодо невідповідності законодавчого регулювання та практики адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів стандартам дотримання права на свободу та особисту недоторканність.

Зокрема, Д. Ю. Іщенко та Ю. В. Іщенко вказали на те, що непродумана та недостатньо врегульована процедура адміністративного затримання осіб, які вчинили порушення правил військового обліку, в частині передачі затриманих осіб органами поліції територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки призводить до неможливості такої передачі без порушень прав особи [3, с. 378]. Насамперед, пересторогу у наукового співтовариства викликають факти затримання військовозобов'язаних та резервістів представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, які не мають для цього повноважень [9, с. 29]. Звертається увага у науковій

літературі й на розбіжності між положеннями КпАП України та Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560 [4, с. 105].

Зокрема, примітним у цьому зв'язку є те, що положення п. 15 Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації регламентують здійснення поліцейськими адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів, у тому числі, конкретизуючи, що нею є відмова від отримання повістки, яка підтверджується актом відмови від отримання повістки, який підписується не менш як двома членами групи оповіщення (без участі понятних як неупереджених осіб). Водночас, слід взяти до уваги те, що тоді як ці правила адміністративного затримання закріплені підзаконним нормативно-правовим актом, з приписів ч. 1 ст. 7 КпАП України випливає те, що підстави та процедури застосування заходів впливу у зв'язку з адміністративним правопорушенням, у тому числі порядком адміністративного затримання, встановлюються законом [6].

Прогалиною у правовому регулюванні питань адміністративного затримання є визначення правових наслідків закінчення його максимального строку, а також інших порушень порядку адміністративного затримання, за винятком відшкодування шкоди, яка була заподіяна внаслідок цього. Цей недолік особливо несприятливо позначається на рівні захищеності прав військовозобов'язаних та резервістів, які були піддані адміністративному затриманню. Так само, законодавство України про адміністративні правопорушення та правова основа діяльності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки не покладає на їх представників обов'язок щодо забезпечення затриманим військовозобов'язаним та резервістам можливості для реалізації права на оскарження їх адміністративного затримання. Незадовільним є й стан реалізації права цих осіб на правову допомогу, що проявляється у недопуску до них їх представників (адвокатів) у приміщеннях територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки та неналежному реагуванні на заяви та пояснення від них.

Водночас, за вимогами ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка стосується права на свободу та особисту недоторканність, якщо позбавлення свободи допускається на підставі норми національного законодавства, таке законодавство повинно бути достатньою мірою доступним, чітким та практика його застосування має бути передбачуваною. Фактори, що мають значення для оцінки «якості закону» (які в деяких випадках називаються «гарантіями проти свавілля»), включають наявність чітких правових положень щодо порядку прийняття рішення про тримання під вартою, продовження строку тримання під вартою та встановлення граничних строків для тримання під вартою; та наявність ефективного засобу правового захисту, за допомогою якого заявник може оскаржити «законність» та «тривалість» продовжуваного тримання під вартою [10].

Висновки. Концептуальні напрями поліпшення якості правового регулювання адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів включає, насамперед, закріплення особливостей його підстав та процедури на рівні підзаконних нормативно-правових актів, належне забезпечення затриманим військовозобов'язаним та резервістам можливості для реалізації їх права на правову допомогу та на оскарження їх адміністративного затримання. Крім того, мають бути визначені правові наслідки закінчення максимального строку адміністративного затримання військовозобов'язаних та резервістів, а також інших порушень порядку адміністративного затримання. Цими наслідками має бути негайне звільнення військовозобов'язаних та резервістів з приміщень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, що додатково стимулюватиме їх керівників до своєчасного вирішення питання про наявність підстав для призову військовозобов'язаних та резервістів на військову службу під час мобілізації та реалізації відповідного рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пелех З.Б. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права громадян на свободу та особисту недоторканність: дис. ... докт. філософії: 081 «Право». Київ, 2022. 212 с.
2. Давиденко П.О. Механізм забезпечення конституційних прав людини в умовах воєнного стану: дис. ... докт. філософії: 081 «Право». Харків, 2023. 233 с.
3. Іщенко Д.Ю. Особливості застосування доставлення та адміністративного затримання органами національної поліції та територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки в справах про порушення правил військового обліку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 375–378. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/88>.
4. Щиголь О.С., Величко М.Г. Адміністративне затримання військовозобов'язаних: юридична колізія. *Перший крок у науку: Конотопські наукові студії – 2024: тези доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених, аспірантів, студентів, учнів (20 травня 2024 р., м. Конотоп) / за заг. ред. Г.А. Коломоець, Г.В. Буянової, Т.В. Гребеник, Т.В. Шульги, М.М. Іващенко. Конотоп, 2024. С. 105-106.*

5. Кононець В., Богуславський М. Окремі проблемні питання в діяльності Національної поліції України при проведенні мобілізаційної роботи під час дії воєнного стану. *Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції*: матеріали Всеукр. кругл. столу (м. Дніпро, 7 червня 2024 р.). Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 24–26.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. Дата оновлення: 1 лютого 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 16 серпня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
8. Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2024-%D0%BF#Text>.
9. Катаєв Я.Д., Самойлович А.А. Актуальні питання дотримання законодавства України працівниками ТЦК СП. *Молодь – аграрній науці і виробництву. Актуальні питання законодавства*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти (БНАУ, 24 квітня 2022 р.). Біла Церква, 2024. С. 43-44.
10. Council of Europe European Convention on Human Rights of 1950 (as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15, supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16). Retrived fsrom https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.